

Латинська Америка

Актуалізація предметних компетентностей

Пригадайте з курсу всесвітньої історії за 10 клас, яким було становище в Латинській Америці до війни.

1. Особливості соціально-економічного та політичного розвитку країн регіону в повоєнний час. Одним із наслідків Другої світової війни для Латинської Америки стало різке скорочення надходження імпортованих промислових товарів та іноземних капіталів (особливо з країн Європи). Натомість на світовому ринку значно зросли ціни на латиноамериканську аграрно-сировинну продукцію. Завдяки збільшенню вартості свого експорту держави регіону змогли нагромадити значні кошти, які спрямували на розвиток місцевого виробництва. Розпочалася так звана «імпортозамінна індустріалізація», тобто створення власного машинобудування та інших галузей промисловості для задоволення потреб економічного розвитку. Імпортозамінна індустріалізація охопила головним чином Аргентину, Мексику, Бразилію, Чилі, Уругвай, Венесуелу, Колумбію і Перу.

Пріоритет надавався розвитку галузей легкої й харчової, а також цементної, нафтової, будівельної промисловості. У провідних за рівнем економіки країнах (Аргентині, Бразилії, Мексиці, Чилі, Уругваї) із цим періодом пов'язане також становлення нових галузей: металургійної, хімічної, нафтопереробної, енергетичної. Випуск промислової продукції в регіоні в 1958 р. перевищив довоєнний рівень майже в 3 рази. Видобуток нафти виріс у 4 рази, досягши 1/5 світового виробництва (80 % цієї кількості добувала Венесуела). У кілька разів збільшилося виробництво електроенергії, а виплавка сталі - в 13 разів.

За рівнем промислового розвитку в Латинській Америці перше місце тривалий час утримувала Аргентина. 10 % населення регіону, яке проживало на її території, у 1950 р. забезпечували чверть всієї промислової продукції Латинської Америки, тоді як Бразилія з 30 % населення - лише шосту частину. Президент Аргентини Хуан Домінго Перон у 1946-1955 рр. провів часткову націоналізацію, сплатив борги країни, домогся самозабезпечення Аргентини основними промисловими товарами. У період його правління в Аргентині було створено перший у Латинській Америці реактивний літак, але під тиском США виробництво його припинили.

• Хуан Домінго Перон

У Бразилії в 1950 р. повернувся до влади Жетуліо Варгас, який відновив свою політику 1930-х рр., але вже без спроб копіювання фашистських держав. Наступний президент (із 1955 р.) Жуселіно Кубічек продовжив імпортозамінну індустріалізацію. На початку 1960-х рр. Бразилія наполовину забезпечувала себе промисловими товарами.

Виникло багато нових промислових підприємств. В Аргентині й Бразилії їх кількість за 1940-ві рр. подвоїлася. Було побудовано низку великих сучасних заводів. Більше чверті промислових робітників Бразилії й Мексики в 1950-ті рр. працювали на підприємствах з кількістю зайнятих понад 500 осіб. Паралельно розвивалося дрібне і середнє промислове, а також кустарне виробництва, що задовольняло потреби місцевого ринку.

Упровадження імпортозамінної індустріалізації сприяло збільшенню кількості міських жителів. Між 1940 і 1960 рр. середня кількість городян з 34 % досягла 46 %. Найбільше городян проживало в Уругваї та Аргентині (понад 70 %), до них наближалися Чилі й Венесуела. Натомість у більшості країн Центральної Америки, у Парагваї, Болівії й Еквадорі від 70 до 90 % населення усе ще мешкало в сільській місцевості.

Позитивні зміни відбувалися й у виробництві сільськогосподарської продукції. Проте цей процес стримувався невисоким рівнем технічного забезпечення і незадовільними умовами та можливостями для праці.

Майже повсюдно (за винятком Мексики і Болівії) у країнах регіону, як і раніше, переважав латифундизм. У 1950-х рр. 47 % усіх господарств Латинської Америки мали в розпорядженні лише 0,9 % сільськогосподарських угідь, а 100 тис. великих поміщиків (1 % усіх господарств) та власників маєтків контролювали 62 % сільськогосподарського земельного фонду, частину з якого вони взагалі не використовували. Злиденне існування мільйонів безземельних і малоземельних селян відчутно впливало на ефективність імпортозамінної індустріалізації.

Важливим фактором промислового зростання стала стимулююча роль держави, зокрема сприяння у створенні нових виробництв та підприємств важкої промисловості, а також націоналізація власності іноземних компаній. Так, на частку держави в післявоєнні роки у Бразилії й Мексиці припадало близько третини всіх інвестицій.

• План м. Бразилія та «візитна картка» міста - кафедральний собор

Втім, імпортозамінна індустріалізація все ж не змогла забезпечити достатні умови для самостійного економічного розвитку латиноамериканських держав. Зберігся високий ступінь залежності їх економіки від експорту продукції сільського господарства й

сировини й, відповідно, від коливань світового ринку, де ситуація у 1950-ті рр. почала для Латинської Америки погіршуватись. Державному бюджету ставало важко підтримувати надмірно розбухлий державний сектор економіки.

Дефіцит державного бюджету також спричиняло здійснення дорогих і амбіційних проектів. Так, наприклад, 1957 р. у Бразилії розпочалося будівництво нової столиці в центрі країни, подалі від перенаселеного Ріо-де-Жанейро. Це було ультрасучасне місто, збудоване за проектом всесвітньо відомого архітектора Оскара Німеєра на невпорядкованій території. Його назвали Бразиліа. Нова столиця мала стати символом майбутнього розквіту країни. Своєю чергою, Мексика домоглася права проведення у своїй столиці Мехіко Олімпійських ігор 1968 р., що спричинило значну реконструкцію багатомільйонного міста. Подібні проекти призвели до інфляції (у Бразилії національна грошова одиниця - крузейро - за період із 1961 по 1964 р. «схудла» у п'ять разів) і зростання соціальної напруженості в суспільстві.

2. Військові перевороти та диктаторські режими. В умовах політичної нестабільності, якою характеризувалося повоєнне життя більшості республік Латинської Америки, значної ваги почала набувати армія. Збройні сили дедалі частіше втручалися в конституційний процес, чинили тиск на виборні органи, підштовхували до зміни урядів чи безпосередньо здійснювали переворот, перебираючи владу на себе. Уряди, створені військовими, прийнято називати хунтами. Як правило, втручання армії було обумовлене інтересами окремих груп панівних верств суспільства, або, ще частіше, іноземного капіталу. Проте траплялися і випадки, коли військові (переважно середні й молодші офіцери) і справді прагнули оновити країну, вирішити наболілі соціальні питання, послабити позиції іноземних монополій. З їх допомогою у 1944-1945 рр. було відновлено (у більшості випадків, на жаль, ненадовго) демократичний лад у Сальвадорі, Гватемалі, Еквадорі, Бразилії та Аргентині.

З кінця 1940-х рр. Латинською Америкою прокотилася хвиля антидемократичних військових путчів. Так, у Перу після військового перевороту наприкінці 1948 р. встановилася диктатура генерала М. Одріа. Тоді ж у Венесуелі військовими було повалено уряд відомого письменника Ромуло Гальєгоса, обраного у 1947 р. президентом країни. У 1949 і 1951 рр. відбулися перевороти в Панамі, у 1951 р. у Болівії, у 1952 р. - на Кубі, де армія поставила на чолі держави генерала Ф. Батісту.

У 1954 р. у Парагваї владу захопив генерал А. Стресснер, що керував країною наступних 35 років, крім іншого, зробивши її притулком для багатьох нацистських злочинців. Було встановлено диктатури у Гватемалі, Гондурасі, Бразилії, Аргентині.

Продовжували існувати створені ще у 1930-х рр. криваві диктаторські режими Р. Трухільо в Домініканській Республіці та А. Сомоси у Нікарагуа. Тисячі людей загинули або потрапили до в'язниці. При цьому й у решті латиноамериканських країн, у яких зберігалася конституційна влада, здійснювався наступ на демократичні свободи й права людини.

Таке становище значною мірою було пов'язане з «холодною війною». США, побоюючись подальшого розширення радянського впливу і втрати володінь своїх монополій, перетворили національні армії на один з інструментів здійснення своєї політики. Також вони розмістили в Латинській Америці військові бази і зв'язали більшість країн договорами про взаємну військову допомогу. Першим з них став Міжамериканський договір, підписаний 2 вересня 1947 р. у Ріо-де-Жанейро США і 20 американськими республіками. 12 із цих республік (Бразилія, Чилі, Колумбія, Перу, Куба, Еквадор, Уругвай та інші) у 1951-1955 рр. додатково зобов'язалися брати участь у спільному захисті континенту від «підривної діяльності», а також забезпечувати США

стратегічною сировиною. Американці переозброїли місцеві армії та сформували нову військову еліту, яка пройшла підготовку у США.

• А. Стресснер

Крім того, 30 квітня 1948 р. було прийнято статут Організації американських держав (ОАД) і Декларацію про збереження і захист демократії в Америці, що надавала право вживати конкретних заходів проти «комуністичної небезпеки» в будь-якій з країн регіону. Резолюцією X Міжамериканської конференції в Каракасі (березень 1954 р.) це право було розширене аж до колективної інтервенції Організації американських держав проти країни, що виявиться «під контролем з боку міжнародного комуністичного руху». При голосуванні резолюції Мексика й Аргентина утрималися. Проти виступила лише Гватемала, яка вже у червні того ж року стала першою жертвою «демократичної» інтервенції. Причиною було здійснення урядом президента Арбенса земельної реформи, що призвела до націоналізації 90 тис. гектарів кращих земель американської монополії «Юнайтед фрут» на Тихоокеанському узбережжі. Після вторгнення з території Гондурасу і Нікарагуа групи спеціально підготовлених найманців до влади прийшла військова хунта на чолі з полковником Карлосом Кастільйо-Армасом.

Під тиском США були розірвані дипломатичні стосунки з СРСР Бразилії, Чилі, Колумбії, Куби й Венесуели.

Засилля диктаторських режимів та іноземного капіталу, масовий терор і злидні, відверті гоніння на національно-визвольні та ліві сили, зокрема комуністів, за яких на демократичних виборах у Чилі, Бразилії, Кубі, Еквадорі та Коста-Риці голосувало в середньому по 10 % виборців, не раз ставали причиною повстань і громадянських воєн. Так, у Колумбії громадянська війна тривала майже 10 років, що коштувало життя близько 200 тис. колумбійців.

У Болівії 9 квітня 1952 р. вибухнуло народне повстання проти військової хунти генерала Бальвіана. У результаті була розгромлена армія і ліквідований репресивний апарат диктаторського режиму. Новий уряд сформував лідер Націоналістичного революційного руху (НРР) Віктор Пас Естенссоро, який повернувся з еміграції. У жовтні 1952 р. в країні були націоналізовані олов'яні рудники. Їх передали в розпорядження Державної гірничорудної компанії. Пізніше (у серпні 1953 р.) був виданий декрет про аграрну реформу, що передбачала експропріацію всіх великих земельних володінь. Протягом кількох років землю отримали 400 тис. селянських родин. До 1960 р. з латифундизмом у країні було практично докінчено.

3. Кубинська революція. Державний переворот у Чилі. Територіальна наближеність і практично необмежені важелі тиску Сполучених Штатів, здавалося б, наперед виключали можливість вирватися із сфери їх впливу для будь-якої з країн Латинської Америки. Це враження ще більше посилювалося після подій у Гватемалі. Проте «зачароване коло» удалося прорвати маленькій Кубі, американську політику щодо якої ще на початку XIX ст. недвозначно сформулював президент США Джон

Квінсі Адамс: «Яблуко, що впало з іспанського дерева, неодмінно має потрапити до рук дядька Сема». На початку 1950-х рр. у країні, що слугувала раєм для мільйонерів, панували жахливі умови життя. Більше половини з 5,5 млн населення не мало навіть електричного світла, 400 тис. сімей мешкали в халупах, з травня по грудень кожен рік основна маса людей була безробітною.

Збройна боротьба проти військово-політичної диктатури американського ставленика Батісти розпочалася 26 липня 1953 р. з нападу повстанців на військову казарму Монкадо у місті Сантьяго-де-Куба. Нерівний бій 153 революціонерів, озброєних в основному малокаліберними гвинтівками і мисливськими рушницями, з переважаючими силами регулярної армії тривав дві з половиною години. Чимало з тих, хто потрапив до полону, були потім убиті, решту, разом з керівником повстання Фіделем Кастро, засудили до різних термінів ув'язнення.

• **Фідель Кастро Рус** - державний, політичний і військовий діяч Куби. У 1976-2008 рр. - її президент. Походив із заможної родини. За фахом - юрист. Разом із братом Раулем і аргентинцем Че Геварою очолив революційний рух проти диктатора Батісти. Після перемоги у 1959 р. став прем'єр-міністром Революційного уряду республіки. У 1961 р. оголосив кубинську революцію соціалістичною.

Проте невдовзі, під тиском громадськості, влада змушена була амністувати революціонерів. Вони виїхали до Мексики і там почали готувати нове повстання. 2 грудня 1956 р. невеликий озброєний загін у складі 82 осіб під керівництвом Ф. Кастро висадився із шхуни «Гранма» на узбережжі Куби в провінції Ор'єнте. Спершу десанту не щастило - загін був оточений військами Батісти й розсіяний. Але приблизно 20 бійцям удалось пробитися в гори Сьєрра-Маестра. Поступово, за рахунок підтримки місцевих жителів, чисельність загону збільшувалась, і він перетворився на Повстанську армію. Після провалу наступу військ Батісти улітку 1958 р. партизани остаточно перехопили стратегічну ініціативу. Наприкінці серпня - на початку вересня вони спустилися з гір, захопивши багато населених пунктів, велику кількість озброєння і полонених.

1 січня 1959 р. війська під командуванням братів Фіделя й Рауля Кастро увійшли до Сантьяго. Розуміючи безвихідь свого становища, Батіста напередодні втік із Куби. Останній спробі проамериканських сил зберегти владу шляхом створення урядової хунти, яка проголосила президентом країни члена Верховного Суду Карлоса Пьєдру, поклав край загальний політичний страйк. 2 січня повстанці захопили Гавану. 4 січня країну очолив революційний уряд.

- **Один з лідерів кубинської революції Е. Че Гевара**

17 травня 1959 р. новим урядом було прийнято закон про аграрну реформу, згідно з яким максимальні розміри землеволодінь обмежувались 400 га, а іноземні володіння ліквідовувались. Унаслідок реформи, на здійснення якої пішло два роки, 60 % придатної для сільськогосподарської обробки землі перейшло до селян-власників, а решта стала державним сектором. Вже 11 липня 1959 р. Куба отримала ноту США з вимогою негайно скасувати реформу. Не дочекавшись цього, уряд Д. Ейзенхауера вдався до економічної блокади. Американські компанії, що контролювали кубинську нафтову промисловість, у супереччя з чинним законом, припинили завезення і переробку нафти на своїх кубинських заводах. Також вони відмовилися переробляти отриману Кубою радянську нафту. Водночас було скорочено поставки промислового обладнання, харчів і кубинську квоту на ввезення до США цукру.

У відповідь керівництво Куби протягом серпня-жовтня 1960 р. націоналізувало американську власність на острові, а наслідки економічної блокади були нейтралізовані допомогою з боку СРСР і країн соціалістичного табору. Ф. Кастро врахував сумний досвід сусідів по регіону - він розпустив стару професійну армію, завдяки чому ліквідував небезпеку внутрішнього перевороту. Спроба за гватемальським зразком організувати вторгнення ззовні зазнала краху: десант бригади емігрантів в Затоці Свиней 17 квітня 1961 р. закінчився нищівною поразкою. За іронією долі висадку було здійснено поблизу віддаленого селища вуглекопів, де раніше була практично відсутня цивілізація, а отже, сама думка про повернення до попереднього стану викликала в людей жах. Відтак, відсіч не тільки з боку армії, але і мирного населення перевищила будь-які сподівання.

- **Учасники десанту в Затоці Свиней під конвоєм кубинських військових**

Ще одна спроба встановити соціалістичний лад на теренах Латинської Америки відбулася в Чилі. 4 вересня 1970 р. на президентських виборах у цій одній з найрозвинутіших країн регіону переміг кандидат від блоку лівих партій «Народна єдність» Сальвадор Альєнде.

Особливості економічних реформ у Чилі:

- націоналізація власності іноземних монополій;

- здійснення аграрної реформи;
- націоналізація приватних банків.

У відповідь розпочалася зовнішня економічна блокада Чилі. Іноземні інвестори почали вилучати із чилійської економіки свої кошти, вимагати повернення кредитів, заморожувати надання позик тощо. У цих умовах чилійський національний банк швидко вичерпав валютні резерви, знизилася купівельна спроможність населення, подорожчали товари широкого вжитку, рівень життя народу впав.

Скориставшись ситуацією, що склалася, генерал Аугусто Піночет у 1973 р. вчинив державний переворот і встановив у країні диктаторський режим. Жертвами режиму у перші роки стали десятки тисяч людей, серед них і іноземці. Проте економіка в часи правління Піночета розвивалась дуже успішно завдяки скасуванню тарифних бар'єрів іноземним інвестиціям, використанню новітніх технологій. Однак відкритий ринковий варіант розвитку економіки та жорстка політична диктатура довго співіснувати не могли. У 1980 р. А. Піночет запровадив конституцію, яка відповідала інститутам демократії, але вибори до конгресу та вибори президента відкладалися до 1989 р. На виборах 1989 р. перемогу здобув лідер християнсько-демократичної партії Патрісіо Ейлвін. У березні 1990 р. А. Піночет передав йому владу й пішов у відставку. Пізніше його судили за злочини проти чилійського народу, проте серед населення є і чимало прихильників колишнього диктатора.

• Сальвадор Альенде в обложеному путчистами президентському палаці

4. Проблеми політичного та економічного життя латиноамериканських держав на зламі XX-XXI ст. Протягом 1980-1990-х рр. у Латинській Америці посилювалися протестні настрої щодо військово-диктаторських режимів, які гальмували суспільно-політичний і науково-технічний розвиток. Прагнення добитися позитивних зрушень підштовхнуло до участі в боротьбі за припинення репресій і відновлення демократичних свобод навіть помірковані верстви суспільства - дрібних і середніх підприємців, релігійні організації. Було повалено авторитарні режими у 13 країнах Латинської Америки. Перехід від диктатури до демократії відбувся в більшості з них мирним шляхом. У Нікарагуа та Сальвадорі тривалий час точилася громадянська війна. У Нікарагуа в липні 1979 р. внаслідок партизанської війни владу виборов Фронт національного визволення імені Сандіно, що ліквідував найодіознішу в Латинській Америці диктатуру Анастасіо Сомоси, який правив країною понад 30 років. Сандіністи розпочали в країні соціалістичні перетворення, проти яких виступили і колишні сомосівці, і демократичні організації. Тривала громадянська війна завершилася в 1990 р. проведенням вільних виборів. Президентом країни була обрана Віолетта Чаморро. З 2007 р. країну очолює Даніель Ортега.

Тривалий час у Латинській Америці залишалася тільки одна країна з соціалістичним режимом - Куба. Після розпаду СРСР комуністичний режим на острові перебував у дуже складному становищі. Після смерті Фіделя Кастро у 2016 р. його брат Рауль, який став наступником, розпочав обережні ринкові реформи, пішов на покращення відносин із США. У 2015 р. країни домовилися про відновлення дипломатичних відносин. Американський президент Б. Обама разом з дружиною у березні 2016 р. здійснив офіційний візит на Кубу, було скасовано ряд обмежень у торгівлі з Кубою. Проте із приходом до влади Д. Трампа санкції знову були відновлені.

Нині, крім Куби, на соціалістичний шлях у Латинській Америці стала й Венесуела. Реформи в цьому напрямку започаткував соціаліст Уго Чавес, який переміг на президентських виборах у 1999 р., а потім двічі переобирався на президентську посаду. За час існування режиму Чавеса та його наступника Ніколо Мадуро (Уго Чавес помер 2013 р.) економічна ситуація в країні настільки погіршилася, що національна валюта девальвувала в декілька разів, а Венесуела, яка має великі поклади нафти й за рахунок цього солідні золотовалютні запаси, настільки збідніла, що її населення потерпає через нестачу продуктів харчування. Країни регіону намагаються допомогти Венесуелі, оскільки венесуельці масово виїжджають за кордон, створюючи проблеми в сусідніх державах.

У цілому в останні роки XX та на початку XXI ст. більшість країн Латинської Америки:

- відмовилися від системи протекціонізму;
- удалися до роздержавлення та приватизації засобів виробництва;
- активно інтегруються у світове господарство.

В економіку залучаються американські, японські, німецькі, французькі, британські, останнім часом китайські інвестиції. Іноземні підприємці активно вкладають гроші в новітні галузі виробництва, на відміну від того як раніше кошти йшли переважно у гірничодобувну промисловість та в плантаційне господарство. Зараз, як і в усьому світі, домінують айті-технології. Нестача власних ресурсів для саморозвитку обмежує впровадження більшістю країн Латинської Америки інноваційних технологій та можливості для пристосування до ситуації, що складається у глобалізованому світі.

Необхідність захисту своїх інтересів, пошуки можливостей для пришвидшення саморозвитку, створення кращих умов для продажу своєї продукції і здешевлення імпорту сприяють посиленню інтеграційних процесів у Латинській Америці як на регіональному, так і на світовому рівнях. Ще у 1991 р. для вирішення завдань економічного співробітництва група країн (Гватемала, Сальвадор, Нікарагуа, Гондурас, Коста-Рика і Панама) заснувала Центральньоамериканську інтеграційну систему (ЦАІС). Пізніше до неї увійшли Домініканська Республіка і Беліз, а Гондурас був виключений після військового перевороту, що стався там у червні 2009 р. У межах системи діє зона вільної торгівлі, а також проробляються плани політичної інтеграції.

У 2004 р. за ініціативи президентів Венесуели і Куби Уго Чавеса й Фіделя Кастро було утворено об'єднання АЛБА (Боліварійська альтернатива для Америки), до складу якого входять вісім країн Латинської Америки і Карибського басейну: Болівія, Венесуела, Куба, Еквадор, Нікарагуа, Антигуа і Барбуда, Сент-Вінсент і Гренадіни. Дев'ятим членом організації з 2008 р. був Гондурас, але після військового перевороту там нове керівництво оголосило про вихід з АЛБА.

У квітні 2009 р. країни-учасниці об'єднання прийняли одностайне рішення про запровадження для взаєморозрахунків нової, поки що віртуальної, грошової одиниці - сукре. Офіційно сукре в безготівкових розрахунках був уведений в обіг з 1 січня 2010 р. У такий спосіб латиноамериканські держави намагаються захищати свої інтереси та просувати свої товари на світові ринки.

• Багаторічний лідер Венесуели У. Чавес

Слід відзначити, що в таких латиноамериканських країнах, як Аргентина та Бразилія, мешкає численна українська діаспора, яка через систему недільних шкіл зберігає рідну мову, культуру, релігію. У місцях компактного проживання українців випускаються україномовні газети і журнали, діють просвітницькі організації, клуби, хорові та танцювальні колективи. Українці мають можливість відвідувати православну або греко-католицьку церкви. Їх поважають у країнах проживання за працелюбність та гостинність.

Формуємо предметні компетентності

Хронологічну

Поставте події у хронологічній послідовності: перемога Фронту національного визволення імені Сандіно у Нікарагуа; відставка генерала А. Піночета в Чилі; будівництво нової столиці Бразилії м. Бразилія; візит Б. Обама з дружиною на Кубу.

Просторову

1. Покажіть на карті країни, у яких у повоєнні роки відбулися воєнні путчі.
2. Покажіть на карті країни, які входять до об'єднання АЛБА.

Інформаційну

Заповніть таблицю «Імпортзамінна індустріалізація у Латинській Америці».

Найбільш економічно розвинуті країни	Здобутки	Проблеми	Наслідки

Логічну

1. Поясніть суть імпортозамінної індустріалізації. До яких наслідків вона призвела?
2. Чому, на вашу думку, частим явищем у латиноамериканських країнах у повоєнний час були військові заколоти?
3. Назвіть причини кубинської революції.
4. Що стало причиною нікарагуанської революції та які наслідки вона мала?

Аксіологічну

Напишіть есе про Фіделя Кастро, його політичні погляди, діяльність, зазначивши власне ставлення до цієї особистості.

Мовленнєву

Обговоріть питання щодо розвитку економічних, торговельних, культурних відносин між Україною та країнами Латинської Америки, адже в багатьох із них проживає чимало українців.

Дати і події

30 квітня 1948 р. - прийняття статуту ОАД

1 січня 1959 р. - перемога революції на Кубі

11 вересня 1973 р. - військовий переворот у Чилі